KÜNYE

HECE
AYLIK EDEBİYAT DERGİSİ

ISSN 1301-210X

ISBN: 978-625-6610-72-9 (Tk)

CİLT 1: 978-625-6610-73-6 (1.c)

CİLT 2: 978-625-6610-74-3 (2.c)

Yıl: 28 **Sayı :** 330-331-332

Özel Sayı: 48

Haziran-Temmuz-Ağustos 2024 (Her ayın birinde yayımlanır.)

Yayın Türü: Yerel Süreli

Hece Yayıncılık Ltd. Şti. Adına Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü
Ömer Faruk Ergezen

Yayın Kurulu
Âtıf Bedir, Eyyüp Akyüz, Faruk Uysal, Hatice Bildirici, İbrahim Demirci, Özlem Güner

Özel Sayı Editörleri
Prof. Dr. Kurtuluş Kayalı, Hatice Bildirici

Sosyal Medya
Özlem Güner

Görsel Tasarım
Hatice Ayan

Reklam ve Pazarlama:
Recep Avcı

Teknik Hazırlık: Hece

Kapak Tasarımı

www.sarakusta.com.tr

Yönetim: Konur Sk. No: 39/1 Kızılay/Ankara, Tel: (312) 419 69 13 Fax: (312) 419 69 14
www.hece.com.tr I e-mail: hece@hece.com.tr I bilgi@hece.com.tr

twitter.com/hecedergi

facebook.com/hecedergisi

Baskı: Emsal Matbaa Tanıtım Hizmetleri San. ve Ltd. Şti.

Hece Dergisi 2024 Abonelik Bedeli 1.900 Tl

Hece Öykü Dergisi 2024 Abonelik Bedeli 780 Tl

Hece ve Hece Öykü Dergisi 2024 Abonelik Bedeli 2.490 Tl

Hece Dergisi 2024 Kurumsal Abonelik Bedeli 4.208 Tl

Hece Öykü Dergisi 2024 Kurumsal Abonelik Bedeli 2.419 Tl

(2024 Yılı Dergi Aboneliğine 2024 Özel Sayıları Dâhildir)

Posta Çeki: 149582

HECE Basın Yayın Reklamcılık San. Tic. Ltd. Şti.

İlkelerimize uymayan ilanlar alınmaz.

Baskı Tarihi: 31. 05. 2024

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ / 7

BÖLÜM I

TARİHÎ VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Kurtuluş Kayalı /Türk Sinemasının Dinamikleri / **11**

Fatma Okumuş / Çekim ile Seyirci Arasında Geçmiş Türk Filmi / **23**

Neslihan Göker /Türk Sinema Tarihinin Panoraması / **32**

Berat Dağ / Türkiye Çalışmalarında Alternatif Tarihsel Sosyolojik Stratejiler Üretmek İçin Kritik Bir Temel: Yerli Sinema / **51**

Zeynep Özlem Havuzlu / Metin Erksan'ın Düşünce Dünyasının İzlerine Dair Bir Deneme... / **71**

Seçkin Serpil / Türk Sineması: Yeni Sinema Arayışı ve Modernin Paradoksu / **84**

Aslı Daldal / İtalyan Yeni Gerçekçiliği ve Türk Sinemasına Yansımaları / **94**

Cihan Aktaş / Türk ve İran Sinemaları: Başlangıçlar, Buluşmalar, Ayrışmalar / **104**

Yusuf Ziya Gökçek / Üçüncü Sinema Olarak Türk Sineması, Üçüncü Dünya Olarak Yeşilçam / **134**

Dilar Diken Yücel / Türk Sinemasında Toplumsal Gerçekçilik ve Seyri Üzerine Bir Değerlendirme / **149**

Abdullah Kasay / Sinema, Sanatın İktidarı ve Bizim Hikâyemiz / **166**

İhsan Kabil / Türk Sineması Düşüncesine Bir Değini / **172**

Yağmur Nazik / 60'Lı Yıllarda Türk Sinemasında Akımlar Tartışması Üzerine Bir Deneme / **175**

İlker Mutlu / Bir Sis Perdesi Ardından... 50'ler ve Yeşilçam'ın Oluştuğu İlk On Yıla Bir Bakış Denemesi / **184**

Ali Saydam / "Yaşama Sanatı" ve Türk Sineması / **196**

Barış Saydam / Yeşilçam'da Sanat Sineması / **199**

Neslihan Göker -Gülsemin Ünal / Yeşilçam'a Yeniden Bakmak / **213**

Aytuğ Tolu / Yeşilçam'ın Beslendiği Kaynaklar: Geleneksel Türk Anlatı Türlerinin Türk Sinemasına Etkileri / **227**

Mesut Bostan / Türk Sinemasında Birleşen Yollar: Din ve Modernleşme / **234**

Derya Birincioğlu / Türk Sinemasında Yapımcı/Yönetmen Tekeli / **250**

Ahmet Melih Karauğuz / Ekranlar Arası Geçiş: Türk Sinemasının Yeni Medya Çağında Yeniden Şekillenmesi / **265**

Bahar Altay Erişen / Cumhuriyetin 100. Yılında Türk Sinemasında Biyografik Filmler / **275**

Sezer Ağgez / Dijital Platformlarda Değişen ve Dönüşen Belgesel Sinemaya Dair Bir Değerlendirme / **286**

Hacer Koç Yıldız / Türkiye'de Belgesel Sinema / **293**

Sezer Ağgez / Türk Belgesel Sinemasında Günümüze Bir Bakış / **300**

Senem Duruel Erkılıç / Yurt Dışı Film Festivallerinde Türk Sinemasının Yeri / **305**

Doğan Kecin / Türk Fantastik ve Korku Filmleri Sinemada Korkunun Doğası / **344**

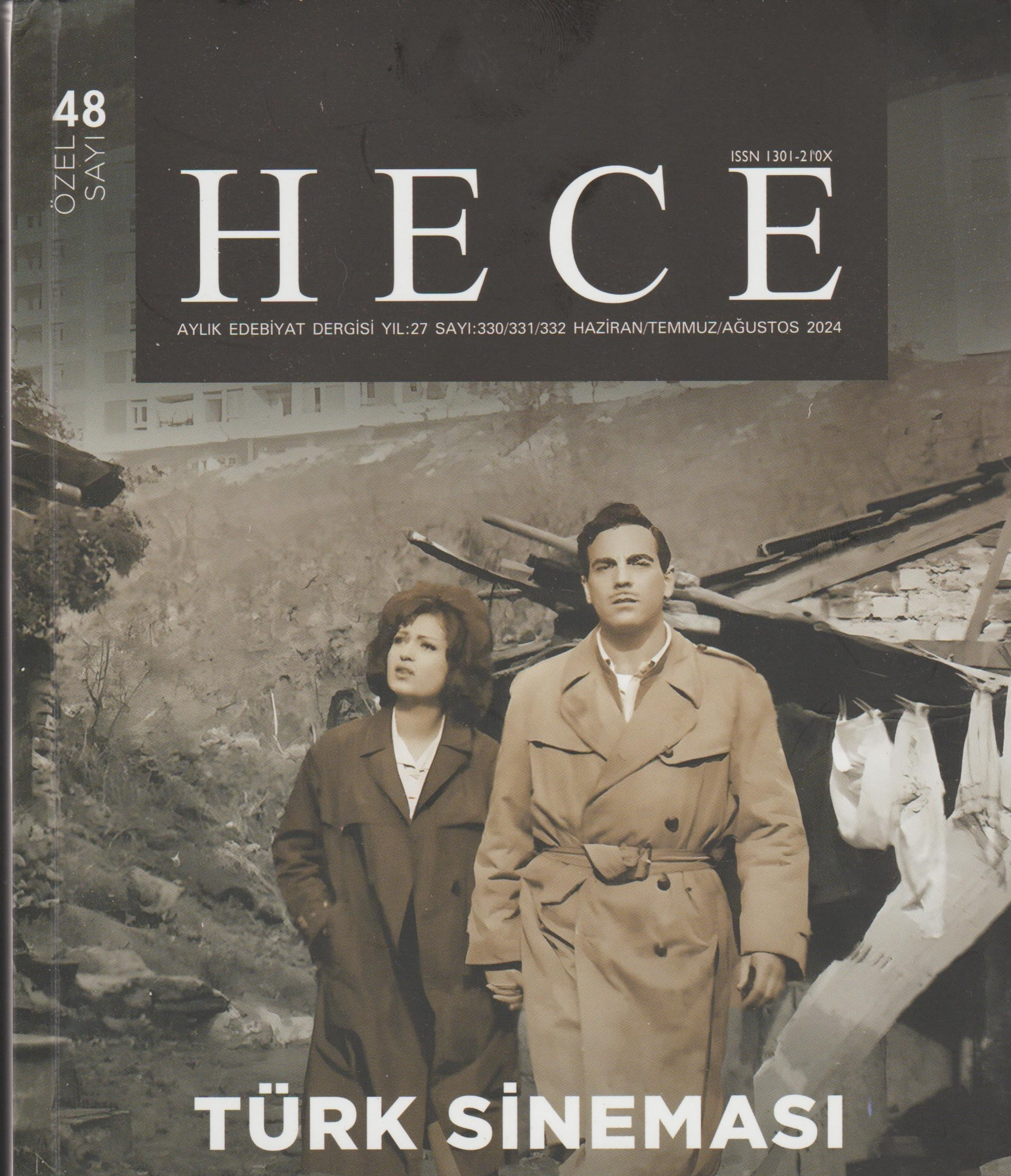
Özgür Mercan / Türk Sineması'nda Görüntü Yönetimi / **352**

ÖZEL SAYI 48

ISSN 1301-210X

HECE

AYLIK EDEBİYAT DERGİSİ YIL:27 SAYI:330/331/332 HAZİRAN/TEMMUZ/AĞUSTOS 2024

TÜRK SİNEMASI

ÖZEL SAYISI

CİLT 1

330/331/332
HAZİRAN
TEMMUZ
AĞUSTOS
2024

Fatma Okumuş

ÇEKİM İLE SEYİRCİ ARASINDA GEÇMİŞ TÜRK FİLMİ

Film çekimi işinde beceri kazanıp ustalaşmak isteyenlerin yanı sıra kuramsal bilgiyle film dilini çözümleyip uzmanlık edinmeyi amaçlayanların tümü, Sinema Televizyon Video (STV) bölümünü seçmekte. Yükseköğrenim düzeyinde, film çekimi ile eleştirisi giderek yaygınlaştı ancak ülkemizde göz ardı edilen bir çalışma alanı daha var: Türk filminin geçmişi. Bizdeki, yaygın söyleyişle, Türk sinema tarihi.

Uluslararası alanda, sinema tarihini yazmak adına yöntem arayışı, 1970'li yıllarda gündeme gelir. Konuyla ilgili birçok bilimsel toplantı düzenlenerek tartışılır. Ara verilmeden yürütülen çalışma sonucunda, yakın dönemin bilimsel dergileri özel sayılar çıkarır. 1994'te *Film History* dergisi, 'The Philosophy of Film History'; 1996'da Alman *Matador* dergisi, 'Filmhistoriographie'; 2004'te *Cinema Journal*, 44. sayısında konuyu yakından inceler. Benzer canlanma, ülkemizde de yaşanır. 2009'da *Kebikeç*, Mart 2015'te *Toplumsal Tarih*, Mayıs 2016'da *Alternatif Politika*, *Bahar* 2018'de *Sinecine*, 2020'de *Talid* dergisi konuya odaklanan birçok yazıya yer verdi. İlk kitapların etkisiyle sürdürülen Türk sinema tarihi ile dönemlendirme, 2000'lerin başında eleştirilmeye başlandı. Buna karşın, izleyen yıllarda ortaya konan Türk sinema tarihi (TST) yazmaları, arka kapıdan kaçar gibi. Çünkü uzak geçmiş aydınlatılırken yakın geçmiş beklemeye bırakılarak tek yönlü bakış açısı sunuldu. Ortaklaşa çalışıp üretmek yerine ben öyküsel dil yaygınlaştırıldı.

Film Geçmişi Bağlamında TST Yazmaları

TST yazmalarında, Nijat Özön'ün *Türk Sineması Kronolojisi* ile dönemlendirmesi, göz ardı edilemez. İlk kez, 1962'de yayımlanan kronoloji, yıllar geçtikçe, üstüne eklenerek kalınlaştı. Yönetmenlerin izinde, zamansal akışı sürdüren bu yazmalarda, 1950'den önceki sinemasal etkinlik, arkeolojik değer sayılarak üzerinden geçildi.

Türk sinema tarihi, üç ayrı olaya değinilerek başlatılıyor. 1908 yılında, Manaki Kardeşler'in çektiği belgesel filmler; aynı yıl, Sigmund Weinberg'in öncülüğünde açılan İstanbul'daki ilk sinema salonu; üçüncüsü, Fuat Uzkınay'ın 1914'te[1] çektiği *Ayastefanos'taki Rus Anıtının Yıkılışı*. Nijat Özön ile Burçak Evren, 1983'te Cumhuriyet'in 60. yılına özel çıkarılan ansiklopedinin sinema başlığında, yine bu yöntemle anlatıyor Türk sinema tarihini. İzleyen birçok çalışmada, Özön'ün yazdıkları neredeyse birebir benimsenerek, güncelleştirilip yazıldı.

Doğrusal zaman çizgisinde ilerleyen bu yöntem, uluslararası film tarihyazımının birinci aşamasındaki gibi, kimin ne çektiğini anlatıyor. Tek kişinin bakış açısından, yıllık film bilgisinin verilmesi, uzun süreli uygulamada, anlamını yitirmeye başladı. Yine de bunlar, ilk aşamada, yükseköğrenim düzeyinde bile, başvuru kaynağımızdı.

Bizde, STV bölümündekilere yol gösteren ilk kuşak, kısa sürede uzmanlık kazanıp yükseköğrenime taşınan yapının içinden yetişmişti. Böylece film çekimi, 1990'larda, ustalaşmış kişilere danışılarak yürütüldü. Yukarıda belirtildiği gibi, bu süreçte, film çekimi ile film eleştirisi üzerine çalışarak söz söyleyiş, yazış öne çıktı. TST kitaplarında anlatılanlar üzerine düşünülmeye -çok sonra- 2000'li yıllarda başlandı. Bunda, internetin yaygınlaşması çok etkili. Çünkü TST kitapları da filmlerin yıllara göre dizilerek birkaç yorum eklenip genel geçer bilgilerin aktarılması işi de sanal ortama taşındı. Bugün, "Kim, ne zaman, hangi filmi çekti?" sorusuna yanıt vermek çok kolay. Belirginleşen kolaylığın etkisiyle 2010 yılından sonra, geçmiş Türk filminin yazılışında canlanma başladı. Yakın dönemde, Türk sinemasının uzak geçmişine bakan, TST yazmaları arttı. Osmanlı'nın sonundaki ile Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarındaki film ya da sinema etkinliği, yeni ulaşılmış tarihsel belge yoksa bile, yazılmayı sürdürüyor. Buna karşın, yakın geçmişte çekilen Türk filmini, sinemasal etkinliğini yazmak üzerine yürütülen çalışma yok. Kuşkusuz, filmler tek tek incelenip çözümleniyor ancak tarihsel süreç göz ardı ediliyor. Örneğin, Türk filminde, kişisel adlandırmaları bir yana bırakırsak uzun süredir, yeni sinemacılar ya da genç yönetmenler dönemindeyiz.

Film ile sinemanın gelişimi, geçirdiğimiz toplumsal dönüşümle çakışıyor. Bununla birlikte, genel tarihyazımındaki tutumun, Türk sinema tarihini de etkilemesi kaçınılır gibi değil. Örneğin, elektriğin kullanımına ilişkin aktarılan tarihsel bilgi, kişilerin film seyretme alışkanlığının aydınlatılması açısından önemlidir. Bu bağlamda, uzmanların iş birliği gerekiyor çünkü film ile sinema, bilinen bilinmeyen, birçok alana dokunmayı sürdürmekte. Film üzerine çalışan iletişim bilimcilerin yanı sıra tarih uzmanlarımız, 2010'lu yıllarda, TST ile ilgilenmeye başlayınca popüler, bilimsel kaynak çoğaldı. Böylece, eski yazılı birçok belge aydınlatıldı. TST yazılırken uzak geçmişimizi daha yakından görebildik. Bununla

---

[1] Basın Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğünün kapatılmadan önceki internet alanında Türk sineması 1897'de başlatılmıştır ancak nedeni açık değildir.

birlikte film seyretme alışkanlığımız, toplumsal belleğin yaratılması konuları da önem kazandı.[2] Bugün, neredeyse baştan sona, değişen iletişim-üretim-tüketim süreci, medya arkeolojisi çalışmayı gerekli kılıyor ancak TST yazmaları, dönüşüme ayak uydurmakta güçlük çekiyor. İlerleyiş, öylesine baş döndürücü ki sinema tarihi üzerine yöneltilen soru da değişti. McKernan, yükseköğrenim düzeyinde yürütülen TST dersinin işleyişini değiştirebilecek konuyu, 2015 yılında vurgulamıştı. Günümüzde, 'Sinema tarihi nedir?' yerine 'Sinema tarihi ne içindir?' sorusunu yanıtlayarak yola çıkmalıyız.[3] Bugün, TST yazmak ile TST çalışmak arasındaki etkileşimin gücü, önem kazandı. Sürecin karmaşıklığı, ikisi arasındaki ayrımın, filmin geçmişinin yazılışı ile sinema tarihi derslerine nasıl yansıdığı görüldüğünde daha da belirginleşiyor.

Uluslararası yazında, filmin yolculuğunun hangi olayla başlatıldığına bakılır. İngiltere'de, durağan görüntünün canlandırılması öne çıkıyor. Eadweard Muybridge'in, atı koşarken fotoğraflayarak çektiği görüntüyü hareketlendirişi, film çekiminin öncülü gibi benimsenince, başlangıç yılı 1878. Diğer başlangıç yılı, 1895. O yıl, Fransa'da, Lumière Kardeşler, filmin toplu gösterimine çıkmış. Öte yandan, Amerika Birleşik Devletleri'nde Thomas Edison, Black Maria adını verdiği film stüdyosunu 1893 yılında kurmuş. Bakış açısına, anlayışa, döneme göre nereden başlanıp ilerleneceği de değişiyor. Yazınsal dille öyküleştirilişini de bulabiliriz. 1896'da, Maksim Gorki, film seyrettiği ilk günü, "gölgelerin krallığı"na gitmiş gibi anlatıyor. Geçmişe dayalı öyküsel dil ya da tarihsel bilgi akışı, atılan başlık bakımından, film ile sinema sözcükleri arasında değişiyor. Fransız, *histoire du cinéma*; İngiliz, *film history*; Rus, *исторuя кино* (historia kino); İtalyan, *storia del cinema*; Amerikalı, *movie history*; Alman, *Filmgeschichte* başlığı altında yazıyor film geçmişini. Bizim filmi tanıyışımız, Fransızcanın etkisindeyken başlamış, yüksek olasılıkla bu yüzden, sinema sözcüğüne daha çok yer verip Türk filminin geçmişini yazarken de *Türk Sinema Tarihi* başlığını benimsemişiz.

Film çekerek gösterime çıkılışı, görece yakın dönemde, 145-150 yıl öncesine dayanıyor. O günden bugüne, konunun gündemde kaldığını söylemek yanlış değil. Film ile seyirci arasındaki yolculuk, uluslararası yazında, sürekli anlatılagelmiş. 1910'larda, görüntünün nasıl canlandırıldığı ile film dilinin kuralları (kesme, atlama, kararma, açılma…) yazılmış. İlk sinema tarihçileri, kim film çekti, ne zaman gösterdi diye anlatmakla yetinmiş. Bir süre sonra anlaşılmış ki anlatılanlarda tutarsızlık söz konusu, çünkü ilk verilen bilgi, denetlenmeden bir sonrakine aktarılıyor. Bu sorun göze batınca, 1950'lerde, eldeki sinema tarihi kitapları birbiriyle karşılaştırılmaya başlanmış. Öte yandan, aynı yıllarda, dedikodu bataklığına

---

2 Bkz: Öztürk, S. (2013). Türkiye'de sinema mekânlarını sözlü tarih üzerinden anlamak. *Millî Folklor*, 98, 19-31; Medin, B. (2019). İktidar, bellek ve sinema. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 31, s. 123-146. DOI: 10.31123/akil.528294

3 McKernan, L. (2015). What is cinema history? 14.11.2021 tarihinde HoMER Network: https://lukemckernan.com/2015/06/27/what-is-cinema-history/ adresinden edinilmiştir.

dalmış yazılardan yakınılıyor.[4] Film tarihi konusu, 1970'lerde, bilimsel uzmanlık alanı sayılıp değerlendirilmiş. Öncelikle, filme ilişkin kurumsal yapı işlerlik kazanmış. Sonrasında, uzmanlar arası iş birliği kurulduğunu görüyoruz. Uluslararası film arşivi kurumu FIAF, filmin geçmişini başka açılardan sunabiliriz düşüncesini, 1970'lerde tartışmaya açmış. 1977'de, Amerikan sinemasında "film tarihyazımı" (film historiography) gündeme gelmiş. Dahası bu dönemde, filmin geçmişinin yazımında nasıl, neden soruları üzerine düşünen, çekim ile gösterim sürecini aydınlatmaya uğraşan ikinci aşamaya geçildiği vurgulanıyor.[5] 1980'lerin ikinci yarısı ile 1990'lar boyunca "yeni film tarihi" (new film history) yaklaşımı, üçüncü aşama dönüşümü sergiledi. Bu yaklaşım, yalnızca filmi çeken ile filmi değil, ulaşılabilen yazılı, görsel, kurumsal, ekonomik tüm belgeleri değerlendirerek ayrı ayrı görünüm sundu. Filmin çok boyutlu yapısı, kapsamlı biçimde incelenerek derlendi. Küçük topluluklar da kendi film yolculuğunu, tarihini, geçmişini yazmaya başladı. Filmde öncü ülkelerin dışında, uzak yerlerdeki başka ülkelerin film tarihi, giderek daha çok önemsendi. Üstelik, azınlıktaki (cinsel, toplumsal, dinsel...) yapıların da film geçmişi gündeme geldi. Böylece, 2004 yılında, HoMER (History of Moviegoing, Exhibition and Reception) uluslararası film tarihi çalışma ağı kuruldu. Böylece internet üzerinden, karşılaştırmalı veri akışı elde edilerek, ayrı ayrı film tarihi ortaya konulmasının yolu açıldı. HoMER ile dördüncü aşamaya geçildiği bu dönemde, sinema tarihi üzerine yoğunlaşan kişilerden Thomas Elsaesser, konuyu başka bir boyuta taşımıştır. Elsaesser, teknolojik gelişmeyi vurgulayarak sinema tarihi çalışmanın "medya arkeolojisi" kapsamına girdiğini belirtir (Elsaesser, 2004). 2010'lu yıllarda günlük yaşamın büyük bölümünü kaplayan, yeni diye diye eskitilen sanal evren ile tek kişilik toplumsal (sosyal) medya ağı, bilinen film seyretme alışkanlığını dönüştürmüştü bile.

Konuşulmaya başlanan "sinema ölüyor" kaygısı, 2020 yılındaki korona salgınının ardından, büyük salonlarda film seyretme alışkanlığının bırakılmasıyla, gerçeğe döndü sayılabilir. Dolayısıyla film ya da sinema tarihyazımı, dört aşamayı geçtikten sonra, başka bir konumda inceleniyor. O da medya arkeolojisi. Son dönemde, topluca film seyretmek yerine tek kişilik küçük ekranda film izlemek çoğaldı. Yaygınlaşan sanal evrenin sunduğu kolaylık sonucunda, film çekimi ile tüketimi, medya arkeolojisi çalışmayı gerektiriyor ki film geçmişi ya da sinema tarihi de bu alanda yazılmaya çoktan başlandı.[6] Gelinen aşamayı göz önünde tutarak, sinema tarihi derslerinin başlangıcından günümüze nasıl yürütüldüğünü inceleyelim.

---

4 Bknz. Card, J. (1950). Problems of Film History. Hollywood Quarterly, 4(3), 279–288. https://doi.org/10.2307/1209399

5 Bknz. Charles F. Altman. (1977). Towards a Historiography of American Film. Cinema Journal, 16(2), 1–25. https://doi.org/10.2307/1225381

6 Bknz. Elsaesser, T. (2016). Film History as Media Archaeology: Tracking Digital Cinema. Amsterdam University Press. https://doi.org/10.2307/j.ctt1zxskjv

Ders Bağlamında Sinema Tarihi

Film çekiminin geçmişini anlatan ilk kitap, Vachel Lindsay'in yazdığı *The Art of the Moving Picture.*[7] Birinci basım yılı, 1915. Kitap, yükseköğrenim düzeyinde film ya da sinema öğrenimi görülmediğinden, başlangıçta, gazetecilik bölümünde ders kitabı gibi okutulmuş.

Kurumsal nitelik belirginleşip sinema tarihi dersi yaygınlaşınca kitap sayısı artıyor. En iyi bilinerek okunanlar arasında, Terry Ramsaye'in *A Million and One Nights*'ı (1926), Lewis Jacobs'un *The Rise of the American Film* (1939) ile *Introduction to the Art of the Movies* (1939) sayılabilir. James Card, 1950'de, film tarihi yazarlarının aktardığı bilgiyi, dedikodu diye tanımlıyor. Çünkü film tarihçisi, filmi seyretmeden yorum yazabiliyor. Filmin yolculuğunu anlatış, Fransız film yazarları arasında da yaygın. Örneğin, 1972'de Timothy J. Lyons, üniversitede okutulan film tarihi kitaplarının gözden geçirilmesi gerektiğini vurgulayarak, Fransız yazarları gündeme getirir. Ona göre, Georges Sadoul'un *Histoire Generale du Cinéma* (1946-54) ve *Histoire du Cinéma Mondial* (1949) ile Jean Mitry'nin *Histoire du Cinéma,* ders kitabı açısından daha yararlıdır. Öte yandan, James Card, tutarsız yorum konusunda Georges Sadoul'u eleştirmişti. Sinema tarihi derslerinin nasıl yürütüleceği sürekli tartışılan bir konu. FIAF'ın, 1974 Montreal toplantısına katılan uzman kişiler, sinema tarihi dersinde hangi filmlerin seyredilip ders akışının nasıl yönlendirilmesi gerektiği üzerine tartışmış. Vlademir Petric, 50'den çok filmin ders süresince incelenmesini öneriyor. Sunduğu başlıklar, ilk 'sinema tarihi dersi konu akışı' özelliğindedir. Petric, öncelikle sessiz filmin tarihine odaklanmış.[8] 1970'lerde, sinema tarihi kitaplarının sayısı giderek çoğalıyor. Gerald Mast'ın *A Short History of the Movie* (1971), Alan Casty'nin *Development of the Film* (1973), David Robinson'ın *The History of the World Cinema* (1974); Bohn ile Stromgren'in *Light and Shadow* (1975), Eric Rhode'nin *A History of the Cinema* (1976), Arthur Knight'ın güncellenen çalışması *The Liveliest Art* (1978), Jack Ellis ve John Fell'in *A History of Film*' (1979) kitapları, ilk elde ulaşılabilenler arasında.

Film tarihi yazma yöntemi üzerine ilerledikçe başka başka yönelimler ortaya çıkıyor. Çünkü sinemasal tüm etkiyi kapsayan, bütünsel film tarihi yazmanın güçlüğü anlaşılmış.[9] Bu dönemde dört ayrı film tarihi söz konusu. Estetik, ekonomik, teknolojik, kültürel film tarihinin öne çıktığı görülüyor. 1981 yılında David Cook'un *A History of Narrative Film* kitabı, film anlatısı üzerine yoğunlaşan ilk tarih

---

7 Kitap, Martin Scorsese'nin editörlüğündeki "Modern Library Movies" kitapları arasında 2000 yılında güncel olanaklarla basılarak dolaşıma sokulmuştur. Kitabın önemi Stanley Kauffmann'ın (1916-2013) "Giriş" yazısında ayrıntılarıyla aktarılmıştır.

8 Vladimir Petric, "Appendix I Visual-Analytical History of the Silent Cinema", Symposium on the Methodology of Film History, Cinema Journal, Vol. 14, No. 2, (winter, 1974/75), pp. 64-71.

9 Bkz. Straw, Will. "The Myth of Total Cinema History". Cine-Tracts. Vol. 3, No. 1, pp. 8-16, Winter, 1980.

çalışması sayılabilir. Allen ve Gomery'nin ortaklaşa yazdığı *Film History Theory and Practise* (1985) kitabı, film tarihi üzerine yürütülen her çalışmayı etkiler. Zamandizinsel film tarihinin yetersizliğini vurgulayan Allen ile Gomery, 'tarih yazmak, yalnızca gerçeği aktarmayı değil, yargıyı gerektirir' derken film tarihinin çok boyutlu yapısının altını çizer. Bir yandan, film tarihçisinin donanımı da gündeme getirilmiştir. 1990'da Sklar, sinema çalışmalarını üç kuşağa böler. İlk kuşaktaki kişiler, birikimini gazetecilik, arşivcilik, film üretimi gibi iş dünyasından edinmiştir. Onlar, üniversitelerde film tarihi ve eleştirisi dersleri yürüterek, 1960'larda akademik düzeyde bilimsel nitelik taşıyan topluluğun kurulmasını sağlamıştır. İkinci kuşaktaki kişiler, doğrudan sinema alanından değil edebiyat, felsefe, sanat tarihi gibi görece daha köklü bölümlerden geliyor. Böylece 1970'lerde, bilimsel yaklaşımla dergiler çıkarılmaya, toplantılar düzenlemeye, en önemlisi de akademik öğrenim kurumları açılmaya başlanıyor. Ardından gelen üçüncü kuşak, doktora düzeyinde çalışma üretilmesini sağlıyor.[10] Sinema tarihi derslerinde izlenecek yöntem, 2000'li yıllarda daha ayrıntılı gündeme getirilir. Serim-düğüm-çözüm akışı dışındaki deneysel, animasyon ya da belgesel filmleri de ele alan ideolojik, feminist, otörist, semiyotik, formalist, postyapısalcı, yapıbozumcu, bilişsel, anaakım, üçüncü dünya, geleneksel ya da geleneğe aykırı birçok eleştirel yaklaşım yöntemi söz konusudur.[11]

Beş aşama

Geçmiş Türk Filminin Yazılışı

Film çekiminin sonradan başladığı ülkelerde, sinema tarihi yazmanın, çalışmanın, ders akışıyla ders kitaplarının, çabucak derinlik kazanmasını beklemek gerçekçi değil. Yine de Türk sinema tarihini 1900'lü yıllarda başlatıp, 1990'lardan sonra birçok STV bölümü açıp üstelik uluslararası yazında konuya ilişkin yetkin kaynak birikmişken, TST yazımında değişikliğe gitmeden ilerlemek düşündürücü. Yabancı yazındaki karşılaştırmalı bakış, 2010 yılından sonra bizi de etkilemiş görünüyor. Öte yandan, Yeşilçam Sineması üzerine yazılanların değerlendirilmesi ile 1950 yılından sonraki, yakın geçmiş Türk filmi, hâlâ incelenmeyi bekliyor. Örneğin, film çekiminin toparlanır gibi göründüğü, '1990'lardaki Türk filminin

---

10 Bkz. Robert Sklar, "Oh! Althusser!: Historiography and the Rise of Cinema Studies," in ed. Robert Sklar and Charles Musser, Resisting Images Essays on Cinema and History, (Philadelphia: Temple Unv. Press, 1990) pp. 14-15.

11 Bkz. Frank P. Tomasulo, "What Kind of Film History Do We Teach?: The Introductory Survey Course as a Pedagocical Opportunity", Cinema Journal, Vol: 41, No. 1, (autumn, 2001), pp. 110-114.

tarihsel konumu' aydınlatılabilirse TST dönemlendirmesi başka bir görünüm kazanabilir. Muhsin Ertuğrul'un etkisiyle ya da ondan uzaklaşarak özgün dilini yaratmaya çalışan Türk filminin yolculuğu, bugün şimdilik, internetteki sanal bilgi akışına bırakılmış denilebilir. Türk sinema tarihi dendiğinde uzak geçmiş aktarılıyor. Yakın geçmişteki Türk filmi estetik, toplumsal, teknolojik, ekonomik bilgiyle ortalığa saçılmış durumda. Tarih uzmanları yazılı bilgi, belge derleyerek okumayı; sinema uzmanları ise film anlatısının görsel dilini çözümleyerek filmimizin kişisel eleştirisini yazıyor. Eğer ortaklaşa çalışılabilirse TST yazımında uzak ile yakın geçmiş arasında bütünlük sağlanabilir. Gelinen aşamada, ilk film kutsaması bırakılarak deneysel, çizgi ya da belgesel filmleri de kapsayan ideolojik, feminist, otörist, semiyotik, formalist, postyapısalcı, yapıbozumcu, bilişsel, izleksel, anaakım, geleneğe aykırı birçok yazım yöntemi değerlendirilip geçmiş Türk filmi, güncel dağınıklık toparlanarak sunulmalıdır. Türk filminin yakın geçmişini de aydınlatan, uzmanlık düzeyinde ortaklık kurulması önemsenmelidir. Bu süreçte, film üretimi ile tüketimi arasındaki kişi, araç, kurum, yönetim, dağıtım, yayın, etki geçmişi kapsamlı bakış açısıyla derlenerek, çok boyutlu yargı getirilip aktarılabilirse gelecek kuşağın, uzak geçmişindeki Türk filmi aydınlatılabilir. Türk filminin yakın ile uzak geçmişi, aşağıdaki başlıkların kesiştiği alanlara da odaklanılarak, bilimsel veri sunduğunda bütünlüklü görünüm kazanacaktır.

Gösterim öncesi	Gösterim dönemi	Gösterim sonrası	İzi kalmış geçmiş
Kişisel geçmiş	Kişisel geçmiş	Etki geçmişi	
Araçsal geçmiş	Dağıtım geçmişi	Öngörülen etki	Doğrusal geçmiş
Kurumsal geçmiş	Yayın geçmişi	Toplum bilimsel etki	

Geçmiş Türk Filmi

Medya arkeolojisi, günümüzde, sinema tarihini de kapsamış durumda. Filmin uluslararası yaygınlığı ile sinema endüstrisinin bağlayıcı yapısı, birçok değişik yöntemle, birçok ayrı kanaldan aktarılıyor. Sinema tarihi kitapları yerine belgesel sinema tarihi filmleri yayınlanıp konuyla ilgili kişilerin yaşamöyküsel (biyografik) kurmaca filmleri çekiliyor. Böylece görsel okuryazarlık daha da baskınlaşıyor. Film evreninin, çekeninden gösterip seyredenlerine, çözümleyerek kurama dönüştürüp yazanlarına dek, geniş alana yayılan etkisi söz konusu. Geçmiş Türk filmi, özellikle Türk filminin yakın dönem geçmişi, uzmanlar arası iş birliği içinde çalışılarak yazılmayı bekliyor.

Gelecek Şimdi Geçmiş

Sinema, 20. yüzyıl boyunca yükselen etkisini sanal evrene kaptırmaya başladığından beri, «sinemanın ölümü» konuşulabiliyor. Çünkü topluca film seyredilen geniş sinema salonları, 1990'lı yıllarda bölünerek küçüldü, sonrasında teker teker

yıkıldı. Günümüzde seyirci kitlesi yerine bireysel izleyici öne çıkıyor. Söz konusu gidişin nedeni ile etkisi üzerine TST kapsamında iz, söz, yazı bulmak güç.

TST yazmaları, çekilen Türk filmini yıllara göre aktarmaktan öteye gitmediğinden, tek kişilik bakış açısıyla yazılagelmiştir. Kısaca, TST yönteminde, yazarın filmleri izlemesi öncelikli koşul. Zaman ilerledikçe film sayısı da arttığından, bir kişinin, bu koşulu yerine getirmesi güçleşiyor. Sorunu, uluslararası düzeyde, daha 1970'li yıllarda Petric, "Gerçekten, sinema tarihçisi, yüzlerce filmi içeren dönemin tümünün üstesinden nasıl gelebilir?" diyerek vurgulamış. Bizde de giderek artan STV ile tarih uzmanları ortaklaşa çalışarak kendi konusunu, tutarlı yazım yöntemini belirleyerek kendi film dizgesini, dönemsel adlandırmasını ortaya koyabilir. Böylece, çekim ile gösterim üzerinden ilerleyen Türk filminin geçmişi, güncel yaklaşımı göz önünde bulunduran, uzmanlar arası iş birliği kuran, özgün söz üreten, teknolojik atılımı gözetip kullanan çalışmalarla aydınlatılabilir. Iris Barry, "filmler değil biz değişiyoruz" diyerek, çok yönlü bakış açısının önemini yıllar önce vurgulamış. Çünkü film çekimiyle doğarak gelişip serpilen sinema evreninin, toplumun en küçük yapı taşını kapsadığı unutulamaz. Süreçte deneysel, belgesel, çizgi film gibi diğer türlerin de geçmişinin çalışılıp yazılması gereklidir. Son dönemde, uzak geçmişteki TST üzerine artan ilgi, başka belge bulundukça önümüzü aydınlatmayı sürdürecek görünüyor. Yanı sıra, Türk film dilinin belirdiği 1950'li yıllardan (yönetmenler dönemine geçiş) sonrası, birçok değişken göz önünde bulundurularak yazılmayı bekliyor. Eski filmler izlenip üzerine eleştiri getirilebiliyor kuşkusuz ancak, tarihsel süreci de açıklayabilen, kapsamlı TST ya da geçmiş Türk filmi çalışması şimdilik yok. Bu bağlamda, film seyirci kitlesi ile izleyicisi arasındaki dalgalanmanın da açıklanmaya gereksinimi var.

Belgesel dense de kurmaca filmden sanal evren oyunlarına dek uzanan sinemanın, yaşayıp yaşamadığı tartışıladursun, öyle ya da böyle, film çekimi ile izlenmesi sürüyor. Dahası, sanal gerçeklik gözlüğüyle film ortamına eklenebiliyoruz. Çekim ile seyirci/izleyici arasında geçmiş Türk filmindeki (görünüşe göre unutulmuş) değerlerin, (belki travmatik) kalıntıların, geleceğe nasıl aktarılacağı giderek karmaşıklaşıyor.

SEÇİLMİŞ KAYNAKÇA

Card, J. (1950). Problems of Film History. *Hollywood Quarterly, 4*(3), s. 279-288.

Bowser, E. (1974/75). Introduction, Symposium on the Methodology of Film History. *Cinema Journal, 14*(2), s. 1-2.

Petric, V. (1974/75a). From a Written Film History to a Visual Film History, Symposium on the Methodology of Film History. *Cinema Journal, 14*(2), s. 20-24.

Ledoux, J. (1974/75). Transcript of Discussion. *Cinema Journal, 14*(2), s. 47-63.

Petric, V. (1974/75b). Appendix I Visual-Analytical History of the Silent Cinema, Symposium on the Methodology of Film History. *Cinema Journal, 14*(2), s. 64-71.

Altman, C. F. (1977). Towards a Historiography of American Film. *Cinema Journal, 16*(2), 1-25.

Straw, W. (1980). The myth of total cinema history. *Cine-Tracts*, 8-16.

Allen, R. C. & Gomery, D. (1985). *Film history theory and practise.* New York: McGraw-Hill.

Bordwell, D. (1994). The Power of a Research Tradition: Prospects for Progress in the Study of Film Style. *Film History, 6*(1), s. 59-79.

Bottomore, S. (1994). Out of This World: Theory, Fact and Film History. *Film History, 6*(1), s. 7-25.

Usai, P. C. (1994). Editorial: The Philosophy of Film History. Film History. 6 (1). 3-5. *Film History, 6*(1), s. 3-5.

Edmondson, R. (1995). Is Film Archiving a Profession? *Film Hstory, 7*(3), 245-255.

Kayalı, K. (1996). Türk Sineması Tarihi Yazımlarının Sınırlılıklarını Aşmanın Yolları. M. S. Dinçer içinde, *Türk Sineması Üzerine Düşünceler* (s. 57-74). Ankara: Doruk.

Tomasulo, F. P. (2001). What Kind of Film History Do We Teach?: The Introductory Survey Course as a Pedagocical Opportunity. *Cinema Journal, 41*(1), s. 110-114.

Elsaesser, T. (2004). The New Film History as Media Archaeology. *Cinémas, 14*(2-3), s. 76-117.

Chapman, J., Glancy, M. and Harper, S. (2007). *The New Film History: Sources, Methods, Approaches*, New York: Palgrave Macmillan.

Büker, S. (2008). Sinema Tarihine Bakmak Nasıl Bir Tarih? S. v. Büker içinde, *Sinema Tarih/Kuram/Eleştiri* (s. 13-23). Ankara: Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi.

McKernan, L. (2015). *What is Cinema History?* Mart 2021 tarihinde HoMER Network: https://lukemckernan.com/2015/06/27/what-is-cinema-history/ adresinden alındı

Elsaesser, T. (2016). *Film History as Media Archaeology: Tracking Digital Cinema*. Amsterdam University Press.

Okumuş, F. (2022). Sinema Tarihi Çalışmaları ile Türk Sinema Tarihi Yazmaları. *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi* (41), 295-312. https://doi.org/10.17829/turcom.1121650.

Hagener, M. & Zimmermann, Y. (2023). *How Film Histories Were Made: Materials, Methods, Discourses*. Amsterdam: Amsterdam University Press. https://doi-org.offcampus.anadolu.edu.tr/10.1515/9789048554577